

UNA INTRODUCCIÓ A LES IDEES DE JOHN MAYNARD KEYNES EN RELACIÓ AL CAPITALISME

A la memòria de l'amic Agustí d'Arana i Sagnier (1942-2015)

Aquest article està dedicat a la memòria de l'amic Agustí d'Arana i Sagnier, filòsof i economista, que va morir el dia 6 de maig de 2015. Amb l'Agustí havíem parlat al llarg de més de quaranta anys sobre el significat de l'Economia Política en tant que discurs cultural de la modernitat i, en particular, havíem comentat la contribució de John Maynard Keynes (1883-1946) a aquest discurs. Una contribució que en aquest article he intentat posar a l'abast de tothom, sense tecnicismes i amb l'accent posat en la dimensió analítica i alhora política del pensament econòmic.

En aquest article intentaré destacar les idees principals de Maynard Keynes en relació a la societat capitalista i comentar la seva posició teòrica en el sí de la disciplina de l'Economia Política. Ell volia que el seu pensament fos "analític" i alhora "moral". Per a Keynes era imprescindible tenir un coneixement fonamentat en bases empíriques sobre com orientar la vida econòmica cap allò que és *"raonable, just i bo"*. Keynes es va plantejar preguntes morals com ara: *"Per a què serveix l'economia?. Quina relació existeix entre l'activitat econòmica i la "vida bona"? Quanta prosperitat necessitem per viure "sàviament, acceptablement i bé"?*. I va aportar idees i formular propostes per encaminar el repte de superar les deficiències morals i econòmiques del capitalisme en la seva època.

L'article també considera el declivi de les propostes keynesianes iniciat a la dècada dels vuitanta del segle passat, i el retorn actual a les idees de Keynes a partir de la duríssima crisi econòmica que esclata l'any 2008.

El poder de les idees i el nostre problema polític fonamental

Keynes creia en el poder de les idees i defensava que eren més poderoses que els interessos creats. Va escriure: *“les idees dels economistes i dels filòsofs polítics, tant si són correctes com si són equivocades, tenen més poder del que hom comunament pensa. En realitat, el món és governat per poques coses més. El homes pràctics que creuen estar totalment exempts de qualsevol influència intel·lectual, són generalment esclaus d'algun economista difunt. Els maníacs de l'autoritat, que senten veus a l'aire, destil·len llur frenesí d'algun mal escriptor acadèmic d'uns anys enrera”*.

Keynes va firmar l'any 1926 que *“el problema polític fonamental de la humanitat es pot resumir en com combinar tres principis bàsics: l'eficàcia econòmica, la justícia social i la llibertat individual. Al primer principi li són necessaris el sentit crític, la prudència i el coneixement tècnic; al segon, li cal un esperit altruista, entusiasme i amor cap a l'home comú; al tercer, li és bo tenir amplitud de mires, tolerància i apreciar els valors de la diversitat i de la independència; un esperit que desitja fornir al talent i al fet excepcional l'ocasió de reeixir”*.

No hi ha dubte que aquest problema polític de primera magnitud que Keynes destacava ara fa noranta anys, continua vigent i és el repte més important que tenen plantejades les societats que gaudeixen de democràcia política, estat de dret i economia de mercat.

L'eficàcia econòmica en forma de creixement de la riquesa material, requereix llibertat en el mercat econòmic i en la formació de preus, fet que comporta sovint (tot i que no sempre) una diferència en la disposició de les rendes monetàries i en els recursos econòmics en mans de particulars i empreses. La democràcia política comporta la regla del joc de la igualtat en forma “d'un home un vot” i, també, obliga a la separació de poders, però no estableix per si mateixa la igualtat de resultats. L'estat de dret no sempre garanteix la justícia social i menys encara la igualtat econòmica. Així doncs, les tensions entre mercat econòmic, democràcia política, justícia socioeconòmica i drets humans són paleses en el si dels sistemes polítics en els quals predomina el liberalisme

o el capitalisme de mercat, que és com definim les societats en les quals nosaltres vivim ara.

Si la lògica estricta del mercat econòmic no serveix necessàriament per reforçar la democràcia o per aconseguir una justícia social millor; si la lògica de la democràcia representativa no afavoreix per si mateixa la justícia social; si la lògica de l'estat de dret no garanteix que un mercat econòmic sigui eficient de manera automàtica; si aquestes tres lògiques topen entre si, la pregunta que hem de plantejar-nos és: com podem construir societats lliures que concretin un capitalisme realment democràtic, equitatiu i just?. Atès que les experiències històriques del feixisme i del comunisme no poden ser una guia per respondre a aquesta pregunta, la resposta és l'anomenat "*pluralisme de valors*" en el si de la "*societat oberta*"?. Quines són les aportacions que els economistes i, en particular Keynes, han fet per resoldre "el problema polític fonamental del nostre temps"?.

Keynes va descriure el sistema capitalista com "*absolutament irreligiós, desposseït de solidaritat interna, sense gaire civisme, sovint un simple conglomerat de posseïdors i de gent mancada de béns materials obsessionada en aconseguir acumular-ne*". Per a ell "*el capitalisme individualista que s'ha imposat des del segle XIX genera misèria, deixa fora de la societat als sense treball i destrueix la naturalesa i el medi ambient. Aquest sistema no és un èxit social ni polític. És a més un sistema que hom no pot admirar ja que està mancat d'intel·ligència, de bellesa, de justícia i de virtut i, per altra banda, no compleix les seves promeses*".

Keynes era molt conscient que els dilemes històrics i les revolucions esdevenen pel fet que el sistema social capitalista no sempre és eficient en el pla econòmic i gairebé mai ho és en el pla moral. Cal, doncs, canviar en profunditat aquest sistema social capitalista i cal fer-ho des de dins del sistema mateix.

Controlar i dirigir en democràcia les forces econòmiques en interès de la justícia i de l'estabilitat econòmica presenta, tanmateix, enormes dificultats tant

tècniques com polítiques. Tècniques perquè l'Economia Política clàssica té, segons Keynes, un discurs analític erroni i insuficient. Un discurs que ell desestimarà i capgirarà en la seva magna obra la *Teoria General de l'ocupació, l'interès i el diner* publicada l'any 1936, un llibre que ha marcat una fita indiscutible en la història del pensament econòmic. Pel que fa a les dificultats polítiques, aquestes són inherents al repte de combinar alhora eficàcia econòmica, justícia social i llibertat individual. El capitalisme, a més, per a poder sobreviure, ha de ser immensament reeixit en el pla econòmic, cosa que no s'exigeix a altres sistemes polítics. Això dificulta les reformes polítiques ja que el creixement econòmic s'ha de garantir en tot moment, alhora que s'emprenen les reformes.

En el debat que Keynes i Hayek varen tenir a fons en els anys trenta, des del respecte mutu que les dues personalitats destil·laven, ja es va posar sobre la taula la qüestió del benestar col·lectiu. Per a Hayek *"L'economia de mercat és la manera més eficient d'organitzar la producció i l'intercanvi i qualsevol alteració de la regla estricta del mercat, porta destrucció de la llibertat econòmica i reducció del nivell de vida"* (...) *"Hem d'afrontar el fet que la preservació de la llibertat individual és incompatible amb la satisfacció plena de les nostres visions de política distributiva"*.

Per a Keynes, *"el capitalisme, sàviament portat, pot fer-se probablement més eficient per atènyer fins econòmics que cap altra sistema alternatiu que puguem tenir present. Però això és també en molts sentits altament objectable. El nostre problema és endegar una organització social tant eficient com sigui possible sense ofendre la nostra manera satisfactòria de viure"*. Per a Keynes aquesta "manera satisfactòria de viure" hauria de culminar en un món amb menys hores de treball, amb predomini del lleure creatiu, i sense estridents desajustos en la distribució de la renda.

El final de la doctrina del *Laissez-faire*

La Filosofia Política dominant als segles XVIII i XIX té per divisa el "*laissez-faire laissez-passer, le monde va de lui même*"; és a dir, el món funciona per si mateix i cal deixar actuar lliurement els actors socials; deixar que les coses passin per si mateixes, que flueixin sense obstacles administratius i legals. Keynes en la seva crítica al *laissez-faire* afirma que no és veritat que els individus posseeixen a títol prescriptiu una "llibertat natural" en les seves activitats econòmiques. No existeix un "contracte social" que confereixi drets a perpetuïtat als qui acumulen i posseeixen. El món no està governat des de dalt de manera que l'interès privat i l'interès social coincideixen.

Al discurs dominant en Economia Política des del darrer terç del segle XVIII al primer terç del segle XX, Keynes hi objectarà que els processos de producció i consum no són de cap manera orgànics i, per tant, no és veritat que els individus que actuen independentment pel seu propi profit produiran el major agregat de riquesa. Tampoc és encertat dir que existeix un coneixement previ de les condicions i els requisits per al màxim profit individual. No hi ha oportunitats adequades per obtenir aquest coneixement.

Keynes considera que de cap manera el sistema econòmic s'autorregula i no és cert que tard o d'hora recupera el seu equilibri després de les crisis, unes crisis que segons alguns economistes serien causades per interferències externes. Una economia de mercat, segons Keynes, no genera espontàniament la plena ocupació dels recursos productius, terra, treball i capital; i menys encara proporciona per inèrcia pròpia llocs de feina per a les persones de la població activa que volen treballar. Les pressions dels sindicats per obtenir majors salaris, les legislacions que estableixen salaris mínims, les prestacions d'atur als sense feina, per exemple, mesures que ja van començar a concretar-se a Gran Bretanya cap als anys deu i vint del segle XX, són interferències al lliure mercat però que no poden explicar satisfactòriament el perquè de les crisis recurrents en el capitalisme. I menys encara una crisi com la que esclata als Estats Units l'any 1929 o la d'ara del 2008.

Així doncs, segons Keynes, el diagnòstic del mercat autorregulat és erroni i no pot ajudar a resoldre les crisis. No és veritat que l'oferta global crea la seva pròpia demanda com va anunciar el 1803 l'economista francès Jean-Baptiste Say. Segons l'anomenada llei de Say -transformada en bíblia sagrada pels economistes clàssics-, tot allò que és produït trobarà la manera de ser venut, doncs només hom ven per poder comprar. El diner, segons els termes de Say, no és altra cosa que "el vehicle que expressa el valor de les coses. Hom no acumula diner per si mateix, només pel fet d'acumular". Keynes dissenteix d'aquesta tesi, sobre la neutralitat del paper del diner en l'economia capitalista.

La conseqüència de la llei de Say és que no hi pot haver crisi de sobreproducció general ni atur involuntari; és a dir una situació on una persona disposada a treballar amb un salari corrent, no trobi feina. Pels economistes clàssics el nivell d'ocupació i els salaris estan determinats per l'encontre de l'oferta de treball (pels treballadors) i la seva demanda (per les empreses). L'oferta de treball és una funció creixent i la seva demanda una funció decreixent del salari. Si, per causa d'una negociació salarial, els salaris negociats estan per damunt del salari d'equilibri, o si les polítiques governamentals estableixen salaris mínims massa elevats, l'oferta de treball serà superior a la demanda i això causarà atur. La solució proposada pels economistes clàssics per regular l'ocupació es abaixar els salaris. Keynes, des dels anys trenta, s'oposarà a aquesta política

Una altre diferència cabdal entre la visió dels economistes clàssics i el pensament de Keynes rau en la definició dels principals problemes del capitalisme. Per a ell hi ha dues qüestions que poden ser molt negatives per a la defensa del capitalisme. El primer problema és el de la manca de plena ocupació que no està assegurada en el capitalisme. El segon problema és el del repartiment de la riquesa que en el capitalisme és *"un fet arbitrari i mancat d'equitat"*. Per afrontar aquests problemes és fonamental demostrar que una economia capitalista per si sola mai pot proporcionar la plena ocupació dels recursos productius ni garantir la redistribució de la renda.

El paper del diner en el sistema capitalista

Keynes en el seu llibre *Tractat sobre el Diner* de l'any 1930, explica que el diner no és un simple instrument neutre destinat a facilitar les transaccions i els intercanvis. No, el diner és quelcom objecte de desig en sí mateix. L'amor al diner, és el motor del capitalisme i, mal orientat, aquest amor constitueix el principal problema moral del capitalisme modern. I, a més, la recerca desenfrenada de rendibilitat financera a curt termini a la que indueix el propi diner, és una de les causes destacables dels problemes econòmics contemporanis.

Keynes coneix les teories de Freud sobre el diner i la vinculació de la moneda amb pulsions inconscients i irracionals, com ara la pulsio de mort i el desig d'immortalitat. Tanmateix, la cura d'aquestes pulsions impròpies no té només un abast individual psicoanalític, sinó que la pròpia organització social és qui ha de modular el paper del diner en una economia capitalista. La neurosi qualificada com "amor al diner" pot ser un medi per encaminar les accions humanes vers el creixement de l'economia. L'organització social ha d'establir la manera lícita de guanyar diners i ha de canalitzar aquesta pulsio irrefrenable. Si fem bé les coses, escriu Keynes, *"la possibilitat de guanyar diners i constituir una fortuna, pot canalitzar determinades tendències perilloses de la natura humana, vers un camí relativament inofensiu"*.

En canvi, el funcionament irracional dels mercats i en particular l'especulació financera poden provocar crisis de duresa extrema. Ho deia un home que va invertir a la borsa, al mercat de divises, al mercat de primeres matèries i en el de l'art. Keynes va escriure a la *Teoria General*: *"Els especuladors poden no fer mal quan són com bombolles en un corrent ferm d'esperit d'empresa; però la situació és seriosa quan aquest esperit esdevé la bombolla dins d'un vòrtex d'especulació. Quan el desenvolupament del capital d'un país esdevé un subproducte de les activitats d'un casino, és probable que el procés es faci malament"*.

En el capitalisme, per a Keynes, el dilema que és planteja es el següent: per una banda el diner és imprescindible en les transaccions comercials i la seva existència es inqüestionable. Alhora, aquesta economia monetària pren vida pròpia i així es crea una interacció complexa entre factors reals de producció i comerç per una banda, i els factors monetaris per l'altra. Els tipus d'interès del cost del crèdit bancari, el tipus de canvi entre monedes, la quantitat de diner en circulació d'una determinada moneda, són factors que influeixen també en l'economia real.

L'esfondrament de la inversió productiva és una de les causes majors de l'aparició de les crisis, però les crisis poden ser també motivades per polítiques monetàries errònies. Encara que la prosperitat d'un país a llarg termini depèn de factors de competitivitat, productivitat, capacitat d'exportació, innovació i recerca; és a dir, de factors reals no financers, si la política monetària no és adequada, aquesta política pot potenciar i desencadenar les crisis. Segons Keynes l'anàlisi econòmica del capitalisme ha de considerar a fons els criteris d'aplicació de la política monetària perquè aquesta és determinant en la conjuntura cíclica de l'economia.

Keynes, cap al final de la seva vida, va defensar la creació d'una moneda internacional –que anomenava *bancor*–, emesa per un banc central internacional segons les modalitats de l'emissió de monedes nacionals. Això implicava que els Estats renunciaven a una part de la seva sobirania en la política monetària. L'objectiu final era posar en funcionament un mecanisme d'abast mundial que aportés la liquiditat necessària per afavorir el creixement, també a escala supranacional. Keynes proposava, així mateix, un control dels moviments de capitals a través de la creació de dues grans institucions financeres internacionals: el Fons Monetari Internacional (FMI) i el Banc Internacional de Recerca i Desenvolupament, més conegut com a Banc Mundial (BIRD).

Des del dia 1 al 22 de juliol de 1944, a invitació del president Roosevelt, es varen reunir a Bretton Woods, una petita vila de New Hampshire, les delegacions de 45 països amb l'objectiu d'assentar les bases d'un nou sistema

monetari internacional. Keynes dirigia la delegació britànica i ja molt mermat en la seva salut, no va aconseguir imposar els seus criteris sobre aquest nou ordre monetari mundial. La reunió inaugural dels dos organismes, FMI i BIRD, va tenir lloc el març de 1946 a la ciutat de Savannah, estat nord-americà de Geòrgia. Keynes va morir el dia 21 d'abril d'aquell mateix any 1946, el matí de Pasqua, a la seva casa de camp de Tilton, Sussex (Anglaterra), d'un atac de cor fulminant mentre dormia.

La revolució mental de la Teoria General de l'ocupació, l'interès i el diner

Keynes era un geni amb una extraordinària seguretat en si mateix. El dia 1 de gener de 1935 escriu una carta a Georges Bernard Shaw en la qual li diu : “ *Per entendre el meu estat d'espirit d'aquest moment és bo que sapiguen que tinc entre mans escriure un llibre sobre teoria econòmica que revolucionarà en profunditat –probablement de manera immediata i també en el decurs dels anys següents- la manera com el món pensa els problemes econòmics. No puc preveure quins efectes tindrà aquesta teoria econòmica en l'activitat i els negocis, fins que hagi estat degudament assimilada i barrejada amb la política, els sentiments i les passions. Sí puc afirmar que un gran canvi de mentalitat es produirà*”.

A l'inici del capítol primer de la Teoria General Keynes escriu: “*He anomenat aquest llibre la Teoria General de l'ocupació, l'interès i el diner, tot posant l'èmfasi a l'adjectiu general. La finalitat d'aquest títol és contrastar el caràcter dels meus arguments i conclusions amb els de la teoria clàssica sobre el tema, en la qual em vaig educar i que domina el pensament econòmic, tant pràctic com teòric, de les classes governants i acadèmiques d'aquesta generació, talment com l'ha dominat durant els darrers cent anys. Argumentaré que els postulats de la teoria clàssica són aplicables tan sols a un cas especial, i no de forma general, ja que les condicions que suposa són un punt límit de les posicions d'equilibri possibles. D'altra banda, les característiques del cas suposat per la teoria clàssica resulta que no són les de la societat econòmica on vivim actualment, raó per la qual els seus ensenyaments enganyen i són desastrosos si intentem aplicar-los als fets reals*”.

L'economia clàssica, com he assenyalat, sosté que l'oferta global crea la seva pròpia demanda. En canvi, al llibre la *Teoria General*, Keynes defensarà que és allò que ell anomena "la demanda efectiva" (o "demanda agregada"), qui determinarà simultàniament el nivell de producció, la renda nacional i l'ocupació global. Per a Keynes, la demanda efectiva està influïda per les anticipacions i projeccions sobre el futur dels agents que intervenen en l'economia. Unes previsions que s'estableixen sempre en un context d'indubtable incertesa. La demanda efectiva reposa en darrer terme en "*factors psicològics fonamentals*". Aquests factors psicològics es concreten en els conceptes de "*propensió a consumir*", "*preferència per la liquiditat*" i "*eficiència marginal del capital*".

La "*propensió a consumir*" és la proporció de la renda que cada individu consumeix. Es caracteritza pel fet que quan augmenta la renda, la despesa pel consum també augmenta; però ho fa en una proporció menor a l'increment de renda. Els rics gasten una proporció menor de la renda que els pobres, que ho fan en una proporció major. Aquest criteri de la propensió a consumir és aplicable als individus i també a les societats en conjunt. Les societats, a mesura que s'enriqueixen estalvien una fracció cada cop més important de les seves rendes, fet que comporta un obstacle a la realització de la plena ocupació dels factors productius. La propensió a consumir està fortament condicionada pel factor psicològic de la incertesa de cara al futur i motivada per la pressió de la publicitat.

La "*preferència per la liquiditat*" designa la facilitat amb la qual una mercaderia pot ser intercanviada contra qualsevol altra i així transformar-se ràpidament en mitjà de pagament, sense pèrdua de valor i sense cost. El diners representa la liquiditat per excel·lència. La preferència per la liquiditat és una propensió psicològica lligada a la inseguretat dels individus, a les seves pors i basardes de cara al futur, fets que faran mantenir de forma líquida una part important dels havers econòmics. Com més elevada és la preferència per la liquiditat més cara serà la prima per renunciar-hi. El cost d'aquesta prima és el tipus d'interès del diner, un fenomen altament psicològic per definició.

“L’eficiència marginal del capital” es la relació entre el flux de rendiment futur que un empresari preveu rebre de l’adquisició d’un bé d’inversió i els costos de reemplaçar aquest bé. Està lligada a les expectatives a llarg termini; al grau d’optimisme o pessimisme; a la confiança que els *“esperits animals”* (*animal spirits*), tenen en el futur. Els *“esperits animals”* es caracteritzen per *“un estímul espontani que empeny més a l’activitat que a la inactivitat.”* Així doncs, l’eficàcia marginal del capital està lligada a factors psicològics més que no pas a una comparació racional entre costos i beneficis. Keynes considera que els empresaris augmentaran la inversió just fins al punt on l’eficàcia marginal del capital sigui igual al tipus d’interès.

En definitiva, segons Keynes, la demanda d’inversió -que és el motor de la dinàmica capitalista i la que constitueix el factor principal que determinarà el grau de la demanda efectiva i, per tant, de la plena ocupació o no dels factors productius- és per definició una demanda volàtil. En la demanda d’inversió hi juguen factors psicològics que afecten als empresaris i als que disposen de liquiditat per invertir. Aquests factors psicològics van més enllà del càlcul racional de costos i beneficis. L’individu inverteix amb l’esperança d’obtenir un flux de rendiments en un horitzó temporal. Aquest flux anticipat, mentalment esperat i desitjat, serà més elevat quan més optimistes siguin els inversors. Un optimisme que depèn més de la confiança que els *“esperits animals”* dipositen en les expectatives a llarg termini, que no pas del coneixement precís dels factors que influiran en el rendiment de la inversió.

Les economies capitalistes avançades es caracteritzen per una propensió a consumir i una eficiència marginal del capital massa dèbils, i per una preferència per la liquiditat massa alta, fet que influeix decisivament en el tipus d’interès. Keynes considera que a mesura que una economia es desenvolupa i que la inversió creix, l’eficàcia marginal del capital té tendència a disminuir, com també ho fa la propensió a consumir. Aquesta és la raó per la qual la demanda efectiva és insuficient per assegurar la plena ocupació dels recursos econòmics. Escriu Keynes: *“Les economies modernes poden mantenir-se durant molt de temps a nivells d’activitat molt inferiors a la plena ocupació sense una tendència clara a la recuperació o a l’esfondrament complet. Apareix*

clarament el fet que la plena ocupació o una situació propera a la plena ocupació, es rara en tant que efímera”.

La conseqüència de les idees de Keynes sobre la demanda efectiva en una economia capitalista és que els mercats de consum, inversió i capital – que són la base de qualsevol economia pròspera– no funcionen prou bé quan actuen només amb la seva pròpia lògica. Per prevenir i mitigar les crisis és imprescindible un equilibri entre el paper dels mercats i el paper dels governs amb una important funció a jugar per part d'institucions no estrictament governamentals, com ara els bancs centrals independents. I, en parèntesi: en trenta-set anys, entre el 1970 i el 2007, hi va haver en el món capitalista 124 crisis, algunes de les quals amb efectes prou negatius sobre les economies asiàtiques i llatinoamericanes.

La importància de la incertesa en la vida econòmica capitalista

En el capítol XII de la *Teoria General* dedicat a l'estat de les expectatives a llarg termini, escriu Keynes: *“El fet primordial és l'extrema precarietat de les bases del coneixement en què hem de recolzar les nostres estimacions pel que fa al rendiment probable d'una inversió. El nostre coneixement dels factors que regiran el rendiment d'una inversió d'aquí uns anys és habitualment molt pobre i, de vegades nul”.* I continua: *“El coneixement que puguem tenir de les expectatives a llarg termini que determinen la inversió productiva, és un coneixement vague i escàs. La nostra pràctica habitual consisteix a prendre l'actual situació i projectar-la vers el futur. Les expectatives a llarg termini no depenen, doncs, de les previsions més probables que puguem fer sinó de la confiança amb que les fem. L'estat de confiança té una influència en els problemes econòmics perquè té una notable influència en la corba de l'eficàcia marginal del capital”. (...)* *“No hi ha dos factors separats que afecten la taxa d'inversió, i que són la corba de l'eficàcia marginal del capital i l'estat de confiança; aquest darrer és important perquè és un dels principals factors que determinen el primer, que és la mateixa cosa que la corba de la demanda d'inversió”.*

A l'any següent de la publicació de la *Teoria General*, en un article a la revista Quarterly Journal of Economics del mes de febrer de l'any 1937, va publicar un article en el qual resumia les principals idees de la *Teoria General*. En aquesta síntesi, Keynes insistia en les tesis del capítol XII de la *Teoria General* i posava l'accent en les causes de les insuficiències de la demanda efectiva destacant la importància de la incertesa radical que domina les economies de mercat.

En el pensament de Keynes és fonamental la distinció entre la noció de risc i el concepte d'incertesa. Segons ell, la teoria econòmica havia de distingir entre activitats econòmiques en les quals *“les nostres opinions respecte al futur són dignes de confiança des de tots els punts de vista”*, i aquelles activitats en les quals *“les nostres previsions poden ser errònies i les expectatives relatives al futur poden afectar allò que fem a l'actualitat”*. Les activitats amb risc són una cosa; les situacions d'incertesa són una altra cosa diferent.

El càlcul de probabilitats no pot reduir la incertesa dels esdeveniments que afecten l'economia. Cal estar atents a l'evolució conjuntural dels tres aspectes psicològics fonamentals: la propensió a consumir, la preferència per la liquiditat i l'eficiència marginal del capital. Aquests factors expliquen per què la gent manté estalvis en formes líquides, per què la inversió és inestable i per què el tipus d'interès no ajusta l'estalvi a la inversió. També explica per què el progrés econòmic al llarg de la història ha estat tant lent i intermitent.

En paraules de Robert Skidelsky -un historiador britànic sense dubte el millor analista del pensament de John Maynard Keynes i autor d'una biografia “completa” sobre ell de 1.366 pàgines, en la traducció castellana-: *“en l'activitat econòmica capitalista tots els actors estan motivats, en major o menor mesura, per la incertesa de cara al futur i consideren la possessió del diner, o de contractes en diner, com una manera significativa de confrontar-se amb aquesta incertesa. (...) La incertesa també explica per què un estat d'expectatives dèbils pot persistir i desanimar l'activitat econòmica molt de temps després que els béns i serveis i les inversions estiguin disponibles a “preus de saldo”. Aquest sentiment d'incertesa creix i decreix; a vegades la*

gent té més confiança que en d'altres moments històrics. Quan la confiança és alta, l'economia prospera; quan és baixa, emmalalteix”.

“És important subratllar -segueix Skidelsky- que Keynes no creia que el conjunt de la vida econòmica fos incert. La incertesa es converteix en una qüestió per a l'economia només quan el nostre viure quotidià o prosperitat depenen de la nostra visió de futur. Si només hi hagués demanda per allò que és necessari, l'economia no hauria de preocupar-se per la incertesa: les úniques fonts d'incertesa sorgirien d'esdeveniments externs, com ara el clima o la guerra. En el capitalisme, la incertesa la genera el propi sistema, perquè és una màquina d'acumular béns de capital, els rendiments dels quals no arriben al moment sinó més tard. El motor de la creació de riquesa és al mateix temps la font de la inestabilitat”.

La posició de Keynes és que el risc depèn de si mateix en la manera de trobar la solució per superar el propi risc. Mitigar la incertesa, en canvi, és una responsabilitat del govern. A diferència de la incertesa, el risc en les activitats empresarials es pot intentar resoldre amb informació adient, càlcul de probabilitats i experts responsables en els consells d'administració de les empreses. Els empresaris han de disposar de llibertat per assumir riscos, beneficiar-se de la conjuntura i de les decisions adoptades i pagar el preu pels seus errors. Això no és aplicable al sector financer, bancs, caixes d'estalvi, fons d'inversió, companyies d'assegurances, etc, on la naturalesa del risc és diferent. En el sector financer, quan aquest provoca una aguda crisi, socialitzar les pèrdues pot esdevenir una necessitat ineludible. Nogensmenys, salvar el sector financer perquè no hi ha més remei, és un fet que comporta una gran immoralitat.

A diferència dels qui creuen que les entitats financeres només fallen en la seva funció quan calculen malament el risc i que, per tant, la solució és incrementar els models financers matemàtics i la responsabilitat als consells d'administració, Keynes remarca que els mercats financers tendeixen a una incertesa irreductible. Si l'evolució dels mercats financers fos només una qüestió de risc, la reforma necessària quedaria reduïda a desenvolupar millores

tècniques de gestió d'aquest risc; i, a tot estirar, a obligar al regulador governamental que faci complir dràsticament al sector financer les normes de minimització del risc. En canvi, si els mercats financers són substancialment una qüestió d'incertesa irreductible, els governs han d'entrar a fons en la delimitació d'àmbits d'actuació de les institucions financeres –per exemple, separar la banca comercial de la banca d'inversió- i han d'aplicar regulacions i controls específics als mercats de capitals, si hom vol evitar el mal major.

Les tesis de Keynes i allò que se li atribueix sense fonament de causa

Allò que fou veritablement innovador en la manera de pensar de la *Teoria General* no és la idea que l'administració ha de gastar més en les èpoques dures, de crisi aguda, o incórrer en despeses deficitàries quan l'economia està paralitzada. Aquesta idea ja l'havien defensada i aplicada abans de Keynes, economistes com Beatrice i Sidney Webb, o polítics com Winston Churchill o Herbert Hoover. Tampoc era novetat afirmar que un comportament prudent per part d'un particular pot ser perjudicial si tothom actua de la mateixa manera. I menys satisfactori encara era sostenir la idea clàssica segons la qual l'oferta excedentària o la demanda insuficient de mà d'obra es poden pal·liar baixant els salaris o els tipus d'interès. Keynes ja explicava al llibre *Tractat sobre el Diner* de l'any 1930 que les polítiques monetàries no podien combatre de manera satisfactòria i per sí soles, les depressions extremes.

La revolució mental introduïda per Keynes és significativa perquè és una teoria general que engloba una explicació sobre com en una economia de mercat es determinen alhora els tipus d'interès, el nivell de preus, el nivell de renda pública i el nivell d'ocupació laboral. Per poder fer aquesta revolució teòrica Keynes va renunciar a analitzar les depressions de l'economia a partir de les etapes anteriors de bonança com feien en la seva metodologia economistes de prestigi contemporanis com fou el cas de Hayek o Schumpeter. Keynes no estava interessat en aquesta gènesi que va de la prosperitat a la crisi, sinó en trobar una explicació al perquè es manté una desocupació elevada i una reducció de la capacitat productiva en una economia lliure de mercat sense

entrebancs en la competència, fins i tot sense crisis i en moments de creixement econòmic.

La radical novetat de la *Teoria General* rau en haver afirmat que en una economia de mercat poden haver-hi llargs períodes de temps amb maquinària i treballadors inactius. És a dir, Keynes accepta la possibilitat d'existència en el capitalisme d'altres depressions econòmiques, diferents a les crisis habituals, que no s'acaben per si mateixes en el decurs del temps, a conseqüència d'una disminució dels preus i/o dels tipus d'interès. Les economies de mercat tendeixen de manera natural a l'estancament del creixement econòmic, malgrat disposar de maquinària i de treballadors inactius.

En aquesta mena de depressions Keynes anotava que les mesures monetàries serien insuficients per estimular els fluxos de crèdit ja que les empreses no s'animarien a demanar préstecs encara que els tipus d'interès fossin del zero per cent, pel fet que els preus seguien caient i no hi hauria raons suficients per preveure una recuperació de la demanda. Una forma de reactivar la confiança empresarial i aconseguir que el sector privat tornés a invertir seria disminuint els impostos.

Per a Keynes millor que la fórmula de disminuir els impostos a les empreses, era que l'Estat fos qui invertís directament a través de contractacions al sector privat, ja que així la quantitat necessària per reactivar la conjuntura depressiva seria fàctica, de debò; a diferència del sector privat que amb la reducció d'impostos podria augmentar l'estalvi però no necessàriament la inversió. Si el sector privat no volia invertir per manca d'expectatives, o no podia fer-ho per manca de recursos, era l'Estat qui hauria de suplir el sector privat. Per a Keynes, l'Estat havia d'estar preparat per actuar, en darrera instància, com agent de la demanda efectiva de la mateixa manera que el banc central oficial havia d'actuar com entitat de crèdit de darrer recurs.

Keynes no fou de cap manera un partidari de regular la totalitat de la vida econòmica i tampoc de la nacionalització dels medis de producció. No fou un socialista ni menys encara un comunista. El seus viatges a la URSS els anys

1925 i 1928 li varen permetre conèixer de primera mà l'experiment leninista i les enormes falles d'aplicació de la doctrina marxista a mans del comunisme bolxevic. Malgrat la immoralitat del sistema capitalista i dels permanents desajustos que pateixen les economies de lliure mercat, tota l'obra teòrica i la pràctica política de Keynes va estar abocada a cercar la manera de combinar els tres principis bàsics que ja hem esmentat: eficàcia econòmica, justícia social i llibertat individual.

Keynes era defensor de la iniciativa privada i enemic d'un sistema de propietat pública dels mitjans de producció; però creia que els mecanismes de mercat presentaven falles que justificaven les intervencions. Atesa l'enorme importància del paper del diner en una economia capitalista de mercat calia aprofundir en la teoria monetària vigent i les seves propostes d'estabilitat financera i considerar els encerts i els errors d'aquesta política monetària. També era imprescindible entendre bé altres influències en el cicle econòmic capitalista més enllà de les derivades de la política monetària, i, en particular, explicar per què en el capitalisme no s'aconseguia assolir un nivell alt i estable d'ocupació dels recursos productius. Per a Keynes el manteniment d'un alt nivell d'ocupació permanent d'aquests recursos havia d'ésser un objectiu continu i prioritari de la política econòmica, cosa que exigiria actuacions públiques governamentals preventives o correctores també contínues, discrecionals i variables. *“L'important per al govern no és fer coses que ja fan els individus, i fer-les una mica millor o una mica pitjor; és, més aviat, fer coses que ara mateix no es fan en absolut”.*

Robert Skidesky recorda que *“Keynes no fou un apòstol dels dèficits pressupostaris permanents. Qui va dir que “els dèficits no importen” no fou Keynes sinó Glen Hubbard, president del Consell d'Assessors Econòmics de George W. Bush, el 2003. Pot sorprendre als lectors saber que Keynes pensava que els pressupostos governamentals havien d'estar normalment equilibrats. Els majors malbaratadors en la història dels Estats Units han estat alguns presidents republicans que predicaven doctrines de lliure mercat i polítiques antikeynesianes. L'únic president moderat en el tema fiscal de la despesa en els darrers trenta anys ha estat el president demòcrata Bill Clinton”.*

Molts economistes compartim la idea keynesiana d'aplicar romanents positius obtinguts en temps de creixement econòmic a cobrir dèficits pressupostaris en temps de crisi. I si els dèficits pressupostaris s'han de cobrir a més a més amb endeutament financer, les bonances econòmiques i els creixements posteriors a la crisi, s'han d'aplicar immediatament a reduir l'endeutament.

Keynes no fou tampoc un fanàtic dels impostos ni de la pressió fiscal. A partir del 1940, sis anys abans de morir, es preguntava si seria positiu o no que el pressupost governamental fos superior al 25% del total de l'ingrés nacional.

De cap manera Keynes fou partidari de la inflació com recurs de la política econòmica. Creia en la bondat dels preus estables i va defensar que els governs havien de controlar la inflació a través de polítiques monetàries instrumentalitzades des dels bancs centrals nacionals. Per a ell, el gran perill del capitalisme era la inestabilitat, en particular les modificacions en el nivell dels preus. Els guanys o pèrdues inesperades, és a dir les que no són resultat del treball o de l'estalvi, constitueixen interferències perilloses per a la pau social. I era coneixedor del dilema que es presenta quan en un món que facilitava la lliure circulació de capital a través de les fronteres, cada país havia d'optar entre estabilitzar els preus de les importacions i exportacions o bé estabilitzar els preus de béns i serveis produïts a l'interior. L'opció preferida de Keynes era l'estabilitat dels preus interiors per evitar un alt nivell de desocupació i una redistribució injusta de la riquesa fruit de la inflació. A més de la desigualtat fruit de la diferència de rendes i patrimonis entre rics i pobres, la inestabilitat de preus arruïnava els rendiments del treball i de l'estalvi (la famosa *"eutànasia del rendista"*).

En síntesi, -com ha escrit el professor emèrit d'història de les doctrines econòmiques Jordi Pascual i Escutia- *"Keynes no fou un nacionalitzador i ni tan sols té gaire de regulador. També se'l considera el pare de les polítiques d'estímul a l'economia, partidari aferrissat dels dèficits pressupostaris quan no és així. Ni era fanàtic dels impostos ni de la despesa pública. No li agradava gens la inflació. El que pensava Keynes era que el capitalisme avançat de la seva època no podia mantenir la seva estabilitat ocupant a tota la població"*

activa de forma permanent, que les crisis eren inevitables, que el sistema podia arribar a un equilibri -aquest concepte tan central en la visió econòmica dominant ! -amb un atur insostenible. Per això calia una actuació de les administracions, però no pensava en una intervenció de caràcter permanent ni exagerat; solament la necessària per assegurar la supervivència d'un sistema que en la seva versió de "laissez-faire" havia passat a la història".

El declivi del pensament keynesià a partir del 1980 i les teories de les "expectatives racionals" i del "mercat eficient".

Keynes va morir l'any 1946, a l'edat de seixanta-tres anys. La influència política de la *Teoria General* no fou immediata però des del 1950 al 1980 la visió keynesiana de la vida econòmica fou predominant. Intentar mantenir la plena ocupació i un creixement regular i equilibrat de l'economia, formava part dels objectius de qualsevol govern. Les eines per a dur a terme aquesta política econòmica eren de matriu keynesiana. Al llarg d'aquella trentena d'anys, podem dir que les idees de Keynes foren dominants en el discurs polític de l'època. A l'any 1971 el president Nixon proclamava que *"avui tots som keynesians"*.

A l'època dels governs del president Ronald Reagan (gener 1981-gener 1989) i de la primera ministra Margaret Thatcher (maig 1979-novembre 1990), es va renunciar al discurs keynesià i es va retornar a l'antiga doctrina que propugnava que les economies de mercat es corregeixen internament a si mateixes. És va sostenir també que era la intervenció dels governs allò que alterava el comportament "racional" de les economies. Des de 1980, entre les idees econòmiques vigents, hi ha un paradigma dominant contrari al keynesià que podríem qualificar de teoria de les "expectatives racionals" i teoria del "mercat eficient".

Hi ha economistes convençuts que el sistema de mercat econòmic és un mecanisme "natural" apte per resoldre de manera eficient els problemes d'assignació de recursos escassos susceptibles d'usos alternatius. La idea principal és que si els salaris i els preus de béns i serveis, mercaderies i

capitals, són completament flexibles, s'esdevindrà la plena ocupació dels recursos. Els agents econòmics disposen d'una informació suficient que els permet corregir les falles en l'assignació de recursos que puguin produir-se ocasionalment en el mercat. Si la informació disponible no és només "suficient" sinó, a més, és "perfecta", els agents econòmics són capaços, aleshores, de preveure, també, les incerteses de futur. Poden, així, anticipar-se a les crisis i corregir ells sols els efectes negatius dels cicles econòmics reals, característics de les economies capitalistes.

La realitat és, però, que els agents econòmics no disposen d'informació perfecta sobre el futur. Keynes va insistir en l'existència d'una incertesa ineludible sobre el futur. La "incertesa radical" és el que fa que les economies siguin inestables i que la recuperació després de les crisis no sigui ràpida i, segons i com, tampoc duradora. En canvi, la base conceptual de la "teoria del mercat eficient" i de les "expectatives racionals" és que tots els que participen en el mercat tenen visions correctes sobre allò que passarà amb els preus de béns i serveis en un futur proper. És a dir, els que participen en el mercat obert sense interferències reguladores, tenen una teoria de les expectatives que és una teoria racional que s'aplica en els mercats eficients.

La defensa d'aquesta convicció de les "expectatives racionals" del "mercat eficient" comporta que els governs no han d'intervenir en el manteniment de la plena ocupació dels recursos, ni en el creixement equilibrat de l'economia. Els pressupostos governamentals s'han de concentrar només en aquelles dimensions de la vida econòmica que no pot assegurar ningú més, com ara l'exèrcit, la seguretat o l'administració de justícia. La interferència dels governs en els processos del mercat es innecessària i fins i tot es contraproduent perquè pot causar danys involuntaris. En conseqüència, diu aquest discurs, els impostos han de servir per finançar només allò que és imprescindible. En tot cas, els pressupostos governamentals han d'estar sempre equilibrats, també em temps de crisis econòmiques agudes. No es pot despesar més d'allò que s'ha ingressat.

Aquesta ideologia que pretén reduir la política econòmica a una política monetària i poca cosa més, nega la mediació entre el control públic i la decisió privada en els mercats, i tendeix a presentar-se com una ideologia inherent a les necessitats naturals de l'economia de mercat en el capitalisme. Tanmateix és només una opció ideològica específica. Keynes va qüestionar aquesta ideologia i va demostrar la fal·làcia de la teoria del mercat eficient i de les expectatives racionals, una fal·làcia que a partir del 1980 va retornar amb força, encoberta en models matemàtics cada cop més complexos i sofisticats, però que de fet comporta el mateix missatge que Keynes ja va criticar. Aquest missatge és: si els salaris i els preus són completament flexibles, s'ocuparan la totalitat dels recursos.

Des del meu punt de vista és important remarcar que la ideologia sobre el comportament racional en els mercats eficients que utilitza el paradigma dominant entre els economistes des del 1980, és molt qüestionable pel fet que “racional” hauria de voler dir “conseqüent amb els supòsits econòmics d'eficàcia” però en realitat s'imposa un altre significat de “racional”. Si hom no creu en aquests supòsits de la teoria de les expectatives racionals en el mercat eficient, s'és irracional. Robert Skidelsky ha assenyalat amb encert que *“la definició del comportament racional que utilitzen els economistes, com comportament conseqüent amb els seus models, considerant irracional qualsevol altre comportament, esdevé un formidable projecte per reconvertir a la humanitat en gent que creu en les coses que els economistes creuen de la humanitat”*.

El retorn de les idees de Keynes i la crisi econòmica actual

A diferència d'altres crisis produïdes per un xoc exterior com fou, per exemple, l'augment del preu del petroli l'any 1979, la crisi iniciada el 2007 és una crisi generada a l'interior del sistema capitalista. Esclata l'any 2008 als Estats Units, que és el cor del sistema i es trasllada a tot el món econòmic que està globalitzat. És una crisi que s'ha produït a partir de deficiències en tres àmbits: el de caràcter institucional; el de pensament i teoria; i, el de conducta moral. Tres àmbits que estan interrelacionats entre si.

En el primer àmbit, l'institucional, la crisi ha estat provocada per comportaments nefastos dels banquers en transformar els bancs en empreses sense control del seu risc; per les falsedats de les agències de qualificació de riscos; per les especulacions sense aturador dels 'hedge funds'; per les errònies polítiques monetàries dels bancs centrals i, per les falles de les institucions internacionals com ara el Fons Monetari Internacional.

Pel que fa al segon àmbit, el del pensament i la teoria -que és central i que afecta també els àmbits institucionals i moral- les falles a nivell teòric, o en com interpretar els fets a partir d'una anàlisi, fan referència a la ideologia econòmica de les expectatives racionals en el mercat eficient, que ha considerat de manera errònia que els mercats financers no podien equivocar-se en fixar els preus dels actius.

I, en l'àmbit moral, la crisi ha estat possible perquè hem establert el creixement econòmic com una finalitat en si mateixa, més que no pas considerar-lo una de les maneres de resoldre el problema dels recursos escassos susceptibles d'usos alternatius. La nostra manera de mesurar el creixement econòmic és només en termes de quantitat de béns privats i públics, sense altres mesures de benestar social i de respecte al medi ambient.

En la consideració d'aquestes tres causes, les idees de Keynes poden ser d'utilitat. Certament, Keynes no pretenia de cap manera tenir la darrera paraula sobre les causes de les crisis i les falles del mercat lliure en una economia capitalista. Una vegada va dir: *"Quan les coses canvien, jo canvio el meu parer. I vostè?"*. Atès el sobreendeutament de les famílies, que és un tret d'aquesta crisi, és molt probable que canvis la seva interpretació de com funciona la propensió a consumir que va formular l'any 1936 a la *Teoria General*.

En aquest moment històric caldria aprofundir en l'anàlisi de la crisi que es fa palesa el 2008, motivada per un fracàs de la banca més que no pas per un fracàs de la borsa de valors, com fou la crisi de 1929, transfons històric que va motivar la reflexió de Keynes als anys trenta. Però sembla possible defensar que les crisis financeres que porten a una fallida de l'economia "real" formen

part del funcionament de mercats no controlats i, per tant, la *Teoria General* de Keynes hauria de poder ser “recuperada” ja que dóna lliçons de com fer més segures les economies de mercat. Una recuperació de les idees keynesianes que podria començar per desfer tòpics erronis arrelats entorn de les teories que Keynes va exposar i, alhora, per desestimar excessos en les polítiques aplicades pels propis neokeynesians.

En la via de recuperació de les idees de Keynes per superar la crisi actual pot resultar útil insistir en dues formulacions claus en el seu pensament: la insuficiència de la “demanda efectiva” i, sobretot en l’existència de l’ineludible incertesa que presideix la vida de les economies lliures de mercat. Keynes sabia que una part de la desocupació de la mà d’obra i dels altres factors productius provenia de la rigidesa en salaris i preus. Però, tanmateix, llevat dels esporàdics moments “d’agitació” específics de les conjuntures alcistes, estava convençut que sovint podia haver-hi desocupació per “demanda insuficient”, fet que hauria de donar lloc a polítiques governamentals d’expansió de la demanda.

Convé recordar, com diu Robert Skidelsky -en el seu llibre *“Keynes: el retorn del Mestre”* publicat l’any 2009 -que *“Keynes ja va assenyalar que quan el sistema de lliure mercat pateix commocions, els agents no saben què s’esdevindrà després i confrontats a la incertesa, no reajusten les seves despeses, sinó que s’abstenen en el consum i la inversió, fins que escampin les boires, provocant així, la caiguda a terra de l’economia (...) Des del punt de vista de Keynes, és la commoció i no els ajustos aplicats, allò que s’estendrà pel sistema. L’indubtable dèficit d’informació obstrueix el funcionament sense fissures de tots els mecanismes d’ajust, a saber, salaris flexibles i tipus d’interès flexibles, postulats per la teoria econòmica dominant. (...) Una economia commocionada no es pot sostenir, ans al contrari; es converteix en un globus que perd aire”. D’aquí que Keynes encomanés als governs dues tasques: “insuflar aire a l’economia quan comença a desinflar-se i minimitzar les possibilitats que produeixin les commocions, que és el primer deure dels governs”.*

Segons Robert Skidelsky sembla que els governs, a partir de 2008, han après la primera de les dues lliçons de Keynes (insuflar aire) i han adoptat operacions de rescat i paquets de mesures per reactivar l'economia, estimulant les economies deprimides fins a donar la sensació raonable que el fet pitjor avui ja ha passat. Tanmateix, segons Skidelsky, els governs no han après la segona lliçó, la relacionada amb l'error de sostenir que l'economia s'autoregula després de les crisis i, per tant, no cal retornar als postulats keynesians de regulació de l'economia vers un creixement equilibrat.

A parer de Skidelsky, les polítiques aplicades a la reforma del sistema financer al Estats Units, al Regne Unit i a la Unió Europea són cosmètiques pel fet que no entren en el tema de fons; no atenen a la segona lliçó. Persisteix una interpretació de la vida econòmica basada en l'autorregulació de l'economia de mercat segons les teories de les expectatives racionals i del mercat eficient.

La causa essencial de la present crisi ha estat la desregulació dels sistemes financers, congruent amb les idees imperants des de 1980. *“La causa essencial de la present crisi es troba en el fracàs intel·lectual de l'economia”,* escriu Skidelsky. *“Foren les idees equivocades dels economistes les que varen legitimar la desregulació de les finances i fou la desregulació de les finances la que va portar a l'explosió de crèdit que ha produït la crisi del crèdit. No tinc cap dubte que Keynes s'hauria oposat frontalment a un tipus d'innovació financera que supera els límits de la comprensió ordinària i del control”.*

Hom ha dit que és difícil recuperar el pensament keynesià pel fet que la crisi iniciada el 2008 està centrada en la inestabilitat del sistema financer, quan la *Teoria General* estava més enfocada a explicar les depressions per les insuficiències de la demanda efectiva, fet que motivava un equilibri per ensota de les capacitats reals d'utilització dels factors productius i, per tant, amb desocupació. Quan el pensament keynesià fou clarament dominant, els seus seguidors varen posar molt l'accent en els factors de la demanda agregada o efectiva i poca atenció a la insistència de Keynes en la “incertesa radical” que presideix les economies de mercat. És aquesta incertesa radical la que les fa

inestables molt sovint, per diverses causes, i la que les situa en la impossibilitat de recuperació ràpida a partir dels *shocks*.

La crisi financera mundial que es va iniciar al sistema financer fou possible perquè els bancs i les entitats d'estalvi i inversió, esdevinguts casinos en lloc d'entitats públiques, es varen decantar cap al risc insostenible a l'empara de la desregulació. Els poders de control varen fallar a partir de la convicció que el propi control podia ser lax ja que la teoria de les expectatives racionals dominant en el pensament econòmic, garantia que els mercats financers no podien equivocar-se al fixar el preu dels actius i, per tant, necessitaven poca regulació.

Un explícit reconeixement d'aquest fracàs de la teoria de les expectatives racionals en el mercat eficient va arribar amb la declaració feta per Alan Greenspan a la tardor del 2008. Greenspan va dir: *"Tota l'estructura intel·lectual es va esfondrar l'estiu passat"*. Aquesta declaració, en boca del qui fou president de la poderosa Reserva Federal dels Estats Units entre 1987 i 2006, és una confessió en tota regla del fiasco sense pal·liatius de la doctrina econòmica dominant en Economia Política. Una confessió que, tanmateix, no sembla haver capgirat el capteniment dels governs respecte a la política econòmica a aplicar.

Malauradament, la doctrina dominant encara entre els economistes predica l'austeritat perquè a parer seu la recuperació requereix liquidar les inversions excessives i incrementar l'estalvi dels consumidors. Per a aquests economistes la crisi és resultat d'un excés d'inversió en relació a l'oferta d'estalvi, que va ser possible perquè es va expandir massa el crèdit. Els bancs presten a tipus d'interès més baixos que els que haurien exigit els estalviadors genuïns, i això fa que tota mena de projectes d'inversió siguin temporalment rendibles.

"Tot i això, diu Skideksky, com que aquestes inversions no reflecteixen les preferències reals dels agents per al futur sobre el consum actual, no estan disponibles els estalvis que caldria per dur-los a terme. Es pot guanyar una mica de temps a base d'injeccions monetàries dels bancs centrals. Però els

participants del mercat s'acaben adonant que no hi ha prou estalvi per complementar tots els projectes d'inversió. Llavors és quan la pujada es converteix en caiguda. Cada pujada artificial porta la llavor de la seva pròpia destrucció. La recuperació s'aconsegueix liquidant les assignacions inadequades, reduint el consum i incrementant l'estalvi. És a dir, la recuperació s'esdevindrà aplicant polítiques d'austeritat".

"Keynes i els keynesians d'avui consideren que la crisi és el resultat de tot el contrari: la manca d'inversió en relació amb l'oferta d'estalvi – és a dir, molt poc consum o demanda agregada per mantenir un nivell de plena ocupació de la inversió- que per força ha de portar a un col·lapse de les expectatives de guanys. Una vegada més, la situació es pot mantenir durant un temps recorrent al finançament del crèdit als consumidors, però aquestes acaben sobrepalanquejant-se i restringint les compres". Per a Keynes i els keynesians d'avui, cal, doncs, tot el contrari de l'austeritat: cal incrementar la despesa pública per mantenir les expectatives d'utilitat de futur de les empreses.

Keynes ja va assenyalar a l'any 1919, en el magnífic llibre *Les conseqüències econòmiques de la Pau* -escrit per manifestar la seva protesta contra les imposicions a Alemanya establertes al Tractat de París- que la política d'ofegar l'economia alemanya amb unes obligacions financeres d'impossible compliment, era políticament catastròfica: va afavorir els totalitarismes de l'època. Posteriorment Keynes, durant la dècada dels anys trenta, va insistir en que si tothom – famílies, empreses i governs- estalvien molt al mateix temps, no hi hauria manera d'evitar que l'activitat econòmica es reduís fins que la gent es tornés massa pobre per estalviar.

Excepte pels defensors de la doctrina de les expectatives racionals del mercat eficient, sembla obvi que l'estímul global coordinat dels governs des de l'inici de la crisi ha aturat la caiguda en una depressió major encara. *"No hi ha dubte- escriu Skidelsky- que el cost per a molts governs de rescatar els bancs i salvar cada economia contra el col·lapse econòmic va danyar o va destruir la capacitat creditícia que tenien. Però es reconeix cada vegada més que*

l'austeritat del sector públic en un moment de poca despesa del sector privat garanteix anys d'estancament, si no encara més col·lapse”.

Pel que fa al pla moral, la crisi actual ha mostrat el caràcter perillosament destructiu del capitalisme respecte al qual Keynes ens va posar sobre avís. L'adoració al creixement econòmic com un fi en si mateix, més que per apuntar cap a la “vida bona”, ha conduït a un sistema basat en l'endeutament desorbitat. L'endeutament públic i privat assolit, que cerca per via errònia un benestar anticipat en termes de quantitat de béns i serveis, és del tot inassumible pel que fa al seu retorn financer. I denota una desconsideració moral sense precedents històrics envers les noves generacions. A parer de Skidelsky *“la llacuna moral que suposa l'endeutament descomunal assolit explica l'acceptació acrítica de la globalització i de la innovació financera, i la santificació de qualsevol pràctica que condueixi a la riquesa com a prioritat sobre altre inquietud humana”.*

A tall de cloenda, recordem les paraules de John Maynard Keynes: *“En comptes de fer servir l'ampli increment dels seus recursos tècnics i materials per construir una ciutat meravellosa, els homes del segle XIX van construir barris de tuguris... (que) segons els tests de l'empresa privada “compensaven” (els esforços); mentre que construir la ciutat meravellosa hauria estat, pensaven ells, un acte de estrafolària follia que hauria – en la parla idiota de la mena financera- “hipotecat el futur” (...) La mateixa regla del càlcul financer autodestructiu regeix la vida de tots en tots els àmbits. Destruïm la bellesa del camp perquè les meravelles de la natura sense propietari no tenen valor econòmic. Som capaços de barrar el Sol i les estrelles perquè no ofereixen dividends”.* I per reblar el clau: *“Un cop ens permetem desobeir l'anàlisi de beneficis d'un comptable, haurem començat a canviar la nostra civilització”.*

Miquel Rubirola i Torrent

Arenys de Mar, 31 de desembre de 2015